

1946 ERKEN GENEL SEÇİMLERİNDE DEMOKRAT PARTİ'NİN TUTUMU

Yrd. Doç. Dr. Turgay MURAT*

Öz

Türkiye’de gerçekleştirilmeye çalışılan Çok Partili Hayat 1946 yılına kadar yeterli olgunluğa ulaşamamış ve bu döneme kadar tek parti iktidarı hakim olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de savaşın getirmiş olduğu ağır ekonomik şartlarla uğraşmak zorunda kalmış ve üstelik gelen yeni vergiler Cumhuriyet Halk Partisi’ni halkın gözünden düşürmüştür. Bu durum Cumhuriyet Halk Partisi içinden gelen bazı milletvekillerinin de kendi partisini eleştirmesine yol açmış ve parti içinde doğan bu muhalefet, Demokrat Parti’yi kurarak, muhalefetini resmileştirmiştir.

Biz bu çalışmamızda; Demokrat Parti’nin kurulmasıyla birlikte halkın Demokrat Parti’ye olan ilgisini ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin bu yeni partiye karşı tutumunu anlatmaya çalıştık. Çalışmamızın ana eksenini, Cumhuriyet Halk Partisi’nin, Demokrat Parti’nin ülke genelinde yayılmasıyla 1947’de yapılması gereken genel seçimlerin seçim kanunu değiştirilerek, erken bir tarihe alınmasını, Demokrat Parti’nin bu karara karşı tutumunu ve yapılan erken genel seçimlere ve sonuçlarına Demokrat Partililerin itirazları ve Cumhuriyet Halk Partisi’yle mecliste yaşanan tartışmalar oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çok Partili Hayat, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, 1946 Seçimleri.

Abstract **Attitude Of The Democrat Party In The Early General Elections** **In 1946**

In Turkey a multi-party system couldn’t reach to a sufficient maturity and the country was ruled with a one-party system until 1946. After the World War II like other countries Turkey started to deal with severe economic conditions that caused by the war and the new taxes discredited the

* Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Republican People's Party in the eyes of Turkish citizens. This situation resulted in a criticism even among Republican People's Party deputies and this opposition in the party caused the establishment of the Democrat Party and made its opposition formal.

In this study we tried to explain the attitude of Republican People's Party towards the Democrat Party and interest of people towards the Democrat Party after its establishment. The main frame of our study is about the Republican People's Party's amendment to change the election date of 1947 and do an early election upon the increasing popularity of the Democrat Party right after its establishment. And also we will study criticisms about this change and to the result of the elections from Democrat Party deputies and quarrels between these two party deputies in the assembly.

Keywords: Multi Party System, The Republican People's Party, The Democrat Party, 1946 General Elections.

Giriş

Türkiye'nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçişini siyasi sosyal ve ekonomik iç gelişmelerle Cumhuriyet'in temelinde var olan liberal fikirler hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanması, İkinci Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması ile dünyaya hâkim duruma geçen demokratik ideolojilere Türkiye'nin kendi siyasi rejimini uydurması zorunluluğu gibi dış etkenler de bu gerçeği hızlandırmıştır.

Geçiş doğrudan doğruya Devlet Reisi İnönü'nün etkisi altında Halk Partisi Hükümeti'nin aldığı bir kararla yapılmıştır.¹ Bu bağlamda Demokrat Parti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan bu etkenlerden kısaca bahsederek; İkinci Dünya Savaşı sonunda toplanan, San Francisco Konferansı'nda (25 Nisan - 25 Haziran 1945) barış, özgürlük, insan hakları gibi değerlerin önemi vurgulanmıştır.

Uluslararası ortamdaki bu gelişmeler diğer ülkeleri de etkisi altına almıştır. Türkiye'de bu gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Özellikle o dönemde Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder bir tutum içinde bulunması sebebiyle Türk Hükümeti Batı'nın desteğini kazanmaya çalışmıştır.²

Savaş sonunda Türkiye'nin Batı'ya yakınlaşması, Birleşmiş Milletlere girişi ülkedeki tek parti rejiminin temellerini sarsmıştır. Nitekim Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kabul etmekle bu anayasanın demokratik ilkelerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiştir.³ Öyle ki İnönü, San Francisco'ya giden heyetten en kısa sürede Türkiye'de demokrasiye geçileceğini bildirmesini istemiş ve kendisi bu dönemde parti yönetiminin üst kademelerinde bulunanlarla yaptığı konuşmalarda ikinci bir partinin kurulmasının gerekliliğine işaret etmiştir.⁴

¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 2010, s. 225.

² Sevilay Özer, *Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Ankara, 2013, s. 127.

³ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 228-229.

⁴ Sevilay Özer, *a.g.e.*, s. 127.

Yine İnönü yapmış olduğu meclis konuşmasında bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk Milleti’ne yakışmaz olarak daima itham edilmiştir. Büyük Meclis’in her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksliğimiz, Hükümet Partisi’nin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak, teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.”⁵

İkinci Dünya Savaşı sonucunda Türkiye’de demokrasi lehine sonuç verecek bu dış etmenlerin yanında iç sebepler de etkili olmuştur. Bunların başında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gelmektedir. Tarım Bakanlığı’nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu’nun 17 Ocak 1945 tarihli yazısıyla birlikte *“Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocaklarının Kurulmasına Dair Yasa Tasarısı”* TBMM’ye gönderilmiştir. Mecliste tartışılmaya başlanan bu yasa tasarısına en sert eleştiri Adnan Menderes’ten gelmiştir.

Toprak Yasası üzerinde yapılan tartışmalar, CHP içindeki potansiyel muhalefete belli bir kimlik kazandırırken, daha sonraki günlerde parti içinde esecek büyük fırtınanın da habercisi olmuştur. Toprak Yasası, TBMM’de 11 Haziran 1945 tarihinde oylamaya katılan 351 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edilirken, yasanın oylamasına Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü ve Hikmet Bayur gibi CHP içinde potansiyel muhalefetin öncülüğünü yapanlar katılmamışlardır.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı’na katılmayan, ancak savaşın getirdiği sıkıntı ve tehditlerden payını alan bir devlet olarak Türkiye, bazı önlemler alma yoluna gitmiştir. Bunlar arasında Milli Korunma Yasası, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi önemli yasalar, halkın Cumhuriyet Halk Partisi’ne tepki duymasına yol açmıştır.⁶

Yaşanan bu gelişmelerin ardından, 7 Haziran 1945 günü Halk Partisi Meclis Grubu’na *“dörtlü”* önergenin verilmesiyle muhalefet daha belirgin bir şekil almaya başlamıştır. Bu önergeyi imzalayanlar; Eski Başbakan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’dı. Önergede Türk Anayasası’nın demokratik niteliği, hükümeti daha demokratik

⁵ İsmet İnönü, *İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları (1920-1973)*, Cilt: 2, (Der. Ali Rıza Cihan), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 57, Ankara, 1993, s. 60.

⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, 2004, s. 22-24.

hale getirmek için Atatürk'ün yaptığı teşebbüsler, gericiliği önlemek endişesiyle anayasayı sınırlama zorunluluğunda kaldığı ve savaş zamanı şartlarının bu sınırlamaları devam ettirdiği belirtiliyordu.

Önerge sahipleri, artık savaş bittiğine ve köylüler ile aydınlar demokrasiye hazır hale geldiğine göre, Millet Meclisi'nin, hükümeti fiilen kontrol etmesini, kişiye, anayasada yazılı olan hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partiye dayanan siyasi faaliyetlerin gelişmesine izin verilmesini teklif ediyorlardı.

Halk Partisi'nin Meclis Grubu, 12 Haziran 1945'te toplanıp önergeyi gizli olarak görüştüğünden sonra, önergeyi reddetmişlerdir.⁷ Dörtlül önerge reddedildikten sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan Gazetesi'nde Partiyi eleştiren çok sert yazılar yazmaya başlamışlardı. Bundan dolayı 21 Eylül 1945 günü adı geçen iki kişi partiden ihraç edilmişlerdir.

1. 7 Ocak 1946 Günü Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Refik Koralan ise verdiği demeçte bu kararların parti tüzüğüne aykırı olduğunu söyleyince 27 Kasım'da o da aynı akıbete uğrayarak, partiden uzaklaştırılmıştır. 28 Eylül'de milletvekilliğinden istifa etmiş olan Celal Bayar ise 3 Aralık'ta partiden ayrılmıştır. Böylece Demokrat Parti'yi kuracak kişilerin partiyle bağları tamamen kopmuştu.⁸

Tüm bunlar yaşanırken diğer yanda dörtlül önerge sahiplerinin bir muhalefet partisi kurma kararında oldukları artık belli olmuştu. Gerçekten de 7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti, Celal Bayar'ın liderliğinde resmen kurulmuştur.⁹ Partiyi kuranlar, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koralan ve Adnan Menderes'tir. Celal Bayar, yeni partinin bundan evvel kurulmuş olan partilerden hiçbirisiyle alakası olmadığını, Türk Milleti'ne ve Türk tarihine karşı bir mesuliyet yüklenmiş olduklarını idrak ettiklerini söylemiştir.¹⁰

Böylece, geçmişteki birçok parti gibi Demokrat Parti de halk içinde gelişen bir hareketten doğmayıp doğrudan doğruya Millet Meclisi'nin içinden koparak meydana çıkmışlardır. Demokrat Parti'nin kuruluşunun ardından, Halk Partisi ve Hükümeti, Demokrat Parti'nin kuruluşunu iyi karşılayarak, bu yeni partinin Halk Partisi programından farklı bir programla ortaya çıkacağını umduklarını ifade etmişlerdir.¹¹

Ayrıca bu konuda, 8 Ocak 1946 tarihli Ulus Gazetesi'ndeki yazısında Demokrat Parti'nin kurulması ile ilgili şunları yazmıştır:

“Demokrasi hayatımızın hep hissetmekte olduğumuz bir eksiği böylece ortadan kalkmaktadır. Celal Bayar'ın demeci ve yeni partinin programı üzerinde ayrıca düşüncelerimizi yazacağız. Şimdilik söyleyeceğimiz şey, Demokrat Parti'yi bütün iyi niyetimizle karşıladığımızdan ibarettir.”

⁷ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 233.

⁸ Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960)*, Ankara, 2006, s. 128.

⁹ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 239.

¹⁰ *Akşam Gazetesi*, 8 Ocak 1946, s. 1.

¹¹ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 239.

Necmeddin Sadak ise, 9 Ocak 1946 tarihli Akşam Gazetesi'ndeki yazısında; *"Partinin programını nasıl buldunuz sorusuna karşılık yeni Partinin programında göze çarpan başlıca noktanın, partinin adı olduğunun son düşünce olarak söylemeden geçmiyeceğiz."*

1.1. Demokrat Parti Programı

Demokrat Parti programına göre ise ileri bir demokrasi partisi değil, mülkiyet hakkına, hususi teşebbüs ve sermayeye yer veren Devletçiliği sadece iktisadi alanda çoktandır devam eden boşluğu doldurmak, suretinde anlıyan liberal bir partiye daha çok benziyordu.

Programı hakkındaki düşüncelerimiz ne olursa olsun memlekette demokrasi hayatının gelişimine başlangıç olan Demokrat Parti'ye hoş geldin deriz ve çok güç fakat çok şerefli görevinde kendisine başarılar dileriz.¹² Ancak Demokrat Parti büyüdükçe, Halkçıların dostça tavırları değişmiştir.

Demokrat Parti birden bire memlekette yayılmaya başlamıştı; çünkü halk, yeni partinin gerçek bir muhalefet partisi olduğuna inanmaya başlamıştı.

1946 baharında Demokrat Parti memleketteki bütün muhalefeti kendi tarafına çekmişti. Kasaba ve köylerde vatandaşlar bir araya gelip Demokrat Parti şubeleri açmış, sonra merkezle ilişkiye geçilmişti.

Demokrat Parti'nin henüz parti olarak kabul edilmiş bir programının olmadığı ve görüşlerinin henüz açıkça ifade edilmiş bulunmadığı dikkate alınmıyordu; partinin biricik özel niteliği hükümete muhalif oluşuydu. Böylesine hızlı büyümekte olan Demokrat Parti'nin kısa zamanda Halk Partisi'ne meydan okuyabileceği, 1947 başlarında yapılması tasarlanan seçimlerde iktidarı bile alabileceği artık Halk Partililerce de kabul edilir oluyordu.¹³

İç politikada ise, İnönü'nün milli şeflik ve CHP'nin değişmez Genel Başkanlığı sanları devam etmekte idi. Ancak 1946 yılı Mart ayı başlarında İnönü'nün CHP'den ayrılacağı ve Genel Başkanlığı'ndan ayrılacağı yolunda basında haberler çıkmış, bunun üzerine 6 Mart'ta bir açıklama yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, bu haberleri yalanlamış, CHP tüzüğü'nün değiştirileceğini ve *"Değişmez Genel Başkan"* sıfatından *"değişmezlik"* koşulunun kaldırılacağını belirtmişti.

Başka bir gelişme de, İstanbul, Kütahya, Niğde ve Seyhan illerinde 21 Nisan 1946 tarihinde dört milletvekilliği için yapılması öngörülen ara seçimler olmuştur. CHP'nin bu ara seçimlerde aday göstermeyerek, seçmenlerini diledikleri adaya oy vermekle serbest bırakması, muhalefete karşı gösterdiği bir iyi niyet belirtisi olarak algılanmıştır. Gerçi, bu seçimleri o zamanlarda yine CHP'liler kazanmışlardı.

Bu seçim sonuçları, CHP'lilere birşeyler anlatmış olacak ki, bazı davranışlara girişmişlerdir. Bu davranışlarında, Demokrat Parti'nin tüm

¹² *Aydın Tarihi*, Sayı: 146, Ankara (Ocak), 1946, s. 16-19.

¹³ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 240-241.

yurttaki kuruluşlarını tamamlamadan seçimlere gidip, bir dört yıllık zaman daha kazanmak hevesinde oldukları görülmüştü. Nitekim CHP Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü, 25 Nisan 1946'da, Parti Kurultayı'nı 10.05.1946 günü için toplantıya çağırmış ve 26 Nisan 1946'da toplanan CHP Meclis Grubu da, dört ay sonra 1946 Eylül ayında yapılması gereken belediye seçiminin hemen, yani Mayıs ayında yapılmasına ve bunun için gerekli yasa tasarısının Meclis'e getirilmesine karar vermişti.

1.2. Belediye Seçimleri Kararının Alınması

CHP Meclis Grubu da, 26 Nisan 1946 tarihinde yaptığı toplantıda, oy birliği ile aldığı bir kararla Eylül ayında yapılması gereken belediye seçimlerinin 26 Mayıs'ta yapılmasını uygun bulmuştur. Bu karar Demokrat Parti tarafından tepkiyle karşılanmış ve Demokrat Parti Genel Başkanı Bayar, partisinin bu seçimlere katılmayacağını açıklamıştı.¹⁴

Nitekim muhalefet, belediye seçimlerinin erken tarihe alınması ile Demokrat Parti'nin örgütlenmesinin böylece geciktirilmek istendiğini iddia ediyordu. Halk Partililer ise muhalefetin iş başına geçmeye kalkışmadan önce olgunlaşması gerektiğini söylüyorlardı.¹⁵

Belediye seçimlerinin öne alınması ve bunun da genel seçimleri beraberinde getireceğini çok iyi sentez eden Adnan Menderes, Meclis'te yaptığı şu konuşmayla ortada yatan gerçekleri açıklamıştır:

“Muhterem arkadaşlar; Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu, 26 Nisan'da yaptığı toplantıda, belediye seçimlerinin 1 Mayıs tarihinde başlaması ve bir ay içinde bitirilmesi kararını vermiştir.

Elimizdeki tasarı bu karar gereğince hazırlanmıştır. Bu tasarıda dikkati çeken nokta, belediye seçimlerinin bir defaya mahsus olmak üzere Eylül ayı yerine Mayıs ayına alınmış olmasıdır. Bunun için gösterilen mucip sebepte, yaz ayı içinde yapılması yine Halk Partisi'nce kararlaştırılmış bulunan milletvekilleri seçimlerinin eski belediye heyetleriyle değil, yeniden seçilecek heyetlerle yapılmasıdır. Anlaşıyor ki, bir taraftan belediye seçimleri Mayıs ayına alınırken, diğer taraftan da 1947'de yapılması mukarrer ve kanun iktizası olan milletvekilliği seçimleri de önümüzdeki yaz ayları içinde yapılacaktır.

Seçimlerin acele ve âni olarak, kanuni müddetinden bir hayli evvele alınması için ileri sürülen sebep milletvekili seçimlerinin kış ayları içinde yapılamıyacağı iddiasıdır. Kanaatımızca, bu sebep varit değildir. Çünkü tek dereceli seçimde reye iştirak edecek olan Türk köylüsü yaz aylarında tarlada, bahçede, yaylada işi gücü başına dağılmış ve fazlasıyla meşguldür. Kaldı ki, Milletvekilliği seçimlerinin kanuni miadı da ilkbahar aylarına rastlamaktadır. Binaenaleyh, seçimlerin böyle âni olarak tacil edilmesi gerçek, inandırıcı sebeplere dayanması ge-

¹⁴ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁵ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 241.

rekmetedir. Hâlbuki memleket ileri demokrasiye doğru giden kesin devresini yaşamaktadır. Bu devrenin kendisine mahsus hususi icapları vardır. Seçimlerin ileri ve geri alınması ve Seçim Kanunu'nda yapılacak, seçimlerin mevsimlere göre ve her şeye göre, bu hususiyetlere göre ayarlanması gerekirdi.

Kanaatimiz odur ki, seçimlerin yapılması zamanında bir değişiklik olması mevzuubahis idi ise, seçimleri ileriye almak değil, bilâkis daha geriye hiç olmazsa kanunların tâyin ettiği zamanlara bırakılması münasip olurdu.

Bu günlerde siyasi hayatın en önemli olayı, Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka siyasi partilerin kurulmakta olmasıdır. Yani Türk Milleti siyasi alanda gerçek bir teşkilatlanma devresi yaşamaktadır. Siyasi alanda bu bahsedilen teşkilatlanma gerçekleşmeden rey serbestliği ve milletler iradesi gereği gibi gerçekleşmemektedir. Nitekim siyasi teşkilatlanma henüz daha ilk aylarını yaşamaktadır.

Seçimlerin böyle bir zamanda yapılmasını, yeni kurulmakta olan partilere birkaç ayın dahi esirgenmek istenmesi, millet iradesinin serbest tecellisini engelliyen bir karar olarak karşılamakta fakat bu, umumi efkârın gözünden kaçmamaktadır.

Unutmamalıdır ki, seçimler milletin iradesini ve mukadderatını dört sene için bağlamaktadır. Bu arz edilenden başka olarak seçimlerin tacil edilmesinin daha mühim mahzurları görülmektedir.

Bugün hâlâ Halk Partisi'nden başka diğer siyasi partiler ve matbuat türlü baskılar ve kanuni engeller altındadır. Memlekette gerçek ve ileri demokrasiye yer veren tedbirler alınmadıkça, demokrasiyi aksatan kanunlar değişmedikçe ve hatta bütün bunlar yapıldıktan sonra milletin yeni seçime hazırlanması için muayyen bir zaman geçmedikçe seçimlerin yapılmasının, çok hatalı bir hareket olduğunda ısrar edilmektedir.”¹⁶

Bu görüşü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1946'da Meclis'i açış söylevindeki sözleriyle de teyit etmektedir. Nitekim; “Tek eksiğimiz karşı partilerin olmayışıdır.” dedikten ve malûm kanunların değişmesi lüzumunu işaret buyurduktan sonra şöyle demişti:

“Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığınızdan sonra yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir. Halbuki henüz ne tedbirler alınmış, ne o kanunlar değişmiş ve ne de millete, yeni seçime hazırlık devresi olacak zaman bırakılmıştır. İşte görülüyor ki, ilimizdeki asarı ile güdülen hedef Devlet Başkanımızın, kuvvet ve tazeligi henüz üzerinde olan sözleriyle taban tabana zıttır. Memlekette gerçek ve ileri demokratik hayata Devlet Baş-

¹⁶ TBMM, TD, Dönem: 7, Cilt: 22, Birleşim: 45, 29 Nisan 1946, s. 216-217.

kanı'nın açılış nutkundaki sözleri başlangıç ve işaret olmuş ve siyasi partiler kurulmuştur. Fakat tasarı ile gidilen yolun bunun aksi olduğunu görmektedir. Ancak bunu haklı gösterecek sebeplere de rastlamak mümkündür. Tasarıda gösterilen sebeplerden başka, iç ve dış politika da böyle bir hareket tarzını haklı gösterecek sebepler görülmektedir. Hâlbuki böyle bir önemli karar alınırken sebeplerin etraflıca milletçe bilinmesi gerekmektedir. Aksi halde bu tasarının demokratik şekilleri muhafaza edilerek tek parti sisteminin idamesi maksadiyle hazırlanmış olduğuna hükmetmek maalesef zaruri olmaktadır. Bu sebebe binaen tasarının kabul olunmamasını arz ve teklif ederim.”¹⁷

CHP Olağanüstü Kurultayı öncesinde 5 Mayıs 1946'da Akşehir'de bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı İnönü bu yıl içinde “büyük seçimlerin yapılmasına karar verdiklerini” açıklamıştır.

1.3. 10 Mayıs 1946 CHP İkinci Olağan Kongresi

CHP İkinci Olağan Kongresi ise, seçimler öncesinde partide yapılacak değişiklikleri ve alınacak önlemleri görüşmek üzere 10 Mayıs 1946'da Ankara'da toplanmıştır. Toplantıda CHP Genel Sekreteri'nin vermiş olduğu bir önerge üzerine CHP programının 4. maddesinin (c) fıkrasının değiştirilmesi ve 22. maddenin de tümüyle kaldırılması için 25 kişilik parti program ve Tüzük Komisyonu'nun yaptığı çalışma olağanüstü kurultay tarafından onaylanmıştır. Yeni duruma göre CHP programında yapılan bu değişiklikler ile;

- Tek dereceli seçim sisteminin kabulüne,
- Sınıfsal amaca dayalı dernek kurulmasını yasaklayan 22. maddenin kaldırılmasına,
- Parti Genel Başkanı'nın dört yıllık bir süre için Büyük Kurultay tarafından seçilmesine,
- Tüzükte yer alan “Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür.” şeklindeki ifadedden “Değişmez” sözcüğünün çıkarılması kararı alınmıştı.

Olağanüstü Kurultay'da bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı İnönü, muhalefetin seçimlere katılmayacağı yolundaki haberlere de değinerek, “vatandaşları oy sandığına gitmekten men etmenin onları meşru mücadele yolundan ayırmak anlamına geleceğine” dikkati çekerek bu gibi davranışlardan kaçınılmasını istemiştir. İnönü konuşmasında, “Serbest ve samimi bir seçim hedefimizdir. Kazanırsak vazifemizi yapmaya devam edeceğiz, seçimi kaybedersek, karşıya geçerek, fikirlerimizi ve siyasetimizi savunmaya çalışacağız.” diyerek, partisinin muhalefete de hazır olduğunu anlatmaya çalışmıştı.

Kurultay sonucunda İktidar, 5 Haziran 1946'da tek dereceli seçim yasasını kabul etmiş ve sınıf temeline dayanan parti kurulabilmesini sağlamak için, Dernekler Yasası'nda değişiklik yapmıştır.¹⁸

¹⁷ TBMM, TD, Dönem: 7, Cilt: 22, Birleşim: 45, 29 Nisan 1946, s. 216-217.

¹⁸ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 79-81.

Kurultay'da İnönü, Parti Genel Başkanlığı'na 708 üyenin oy birliğiyle yeniden seçilmiştir.¹⁹

Seçim sisteminde önemli bir değişiklik yapan 4918 sayılı bu yasaya göre; seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılacak; sayım yapıldıktan sonra da seçmen pusulaları yakılacaktı.²⁰

Seçim Yasası'nın²¹ ardından 1947 yılında yapılması gereken genel seçimlerin öne alınması da kabul edilince Demokrat Parti, bu kararlara şiddetli eleştiriler de bulunmuştur.²²

Tasarı meclise getirildiği zaman, yapılan eleştiriler karşısında dönemin İçişleri Bakanı H. Uran, *"tasarının eski kanuna nazaran ele aldığı ve sağladığı yenilikler vatandaşın hukukunun genişletilmesine ve seçim emniyetinin daha esasl bir şekilde tahsisine ait hükümlerdir."* şeklindeki bu konuşmaları karşılığında H. Bayur çok çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur.

Bayur konuşmasında;

*"Bu kanun herkesin beklediği bir kanundur ve sabırsızlıkla beklediği bir kanundur. Tek dereceli seçimi ve dolayısıyla gerçek demokrasiyi getirmesi bakımından hepimizi sevindiren ve ümide düşüren bir kanundur. Ancak bu yalnız böyle değildir, bunun birçok hükümleri vardır ki iktidar mevkiinde bulunanları orada tutmaya yarar. Bu kanuna göre yapılacak seçimlerde hükümet ve onun partisinin oyla, seçimle düşürmeye imkân yoktur. Yani halkın %60-70'i hükümetin aleyhinde de olsa, bu kanuna göre düşürmek imkânsızdır. Ancak %90 ve fazlası gibi süpürücü bir muhalefet olmalıdır ki, hükümet ve partisini düşürebilsin. Bu ise halkta seçimlere karşı aldırışsızlığa sebep olur ve herkesi bağırta-cak surette kötü idare edildi mi halkı, bunu seçim yoluyla değil, başka yollar ile değiştirmeye çalışmaya sevk eder. Bir kere kitلة bu yolda inananlar başladı ve yerleşti mi artık hiç kimse de bu gibi düşünceleri sökmek iktidarı kalmayabilir. O vakit böyle bir durum yaratmış olan ve bunun yaratılmaması için uğraşmış olanlar yani benim gibiler ateş ve kasırgayı önlemek için el ele verseler dahi hiçbir şey durduramayabilirler ve süpürülebilirler. Dolayısıyla hükümete ve onun partisine halka kendilerini seçim yolu ile devirmek imkânını vermelerini ve önerilen kanunda ona göre değişiklik yapılmasını kabul etmelerini dilerim. Seçim Kanunu'nda başka bir eksiklikte oyun gizli olmasına dayanmasıdır."*²³

şeklinde ifade etmiştir.

¹⁹ Son Posta Gazetesi, 12 Mayıs 1946, s. 1.

²⁰ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 84.

²¹ Bu kanun, 49 maddeli içermektedir. Bu kanunla ikinci seçmen uygulamasına son verilmiştir. Seçimlerde liste usulü çoğunluk sisteminin uygulanması benimsenmiştir. Bir önceki kanunla belirlenen seçme yaşı ve milletvekili sayısına ilişkin ölçütler korunmuştur. Bu kanun, 1950'de çıkarılan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara, 2003, s. 28.

²² Turgay Merih, a.g.e., s. 131.

²³ TBMM, TD, Dönem: 7, Cilt: 23, Birleşim: 57, 31 Mayıs 1946, s. 246.

Bu arada belediye seçimleri eskisi gibi iki dereceli yapılmıştır. Tüm ülkede seçime katılım oranı çok düşük olmuştur. Ankara'da halkın polis ve bekçiler tarafından zorla sandık başlarına götürülmek istendikleri iddia edilmiş, bağımsız milletvekili Hikmet Bayur, olayı bir soru önergesi ile meclise getirmiştir.

Ancak konuyu cevaplayan zamanının İçişleri Bakanı Hilmi Uran, seçimlerin dürüst yapıldığını, seçimlere katılımın yüksek olduğunu, bazı büyük şehirlerde katılımın düşük olmasının sebebinin listelerdeki yanlışlıklardan ileri geldiğini, adını listelerde bulamayanlara yardım için polis ve bekçilerin evleri dolaştığını ve fakat zor kullanmadığını, kapalı oy verme usulünün kabul edilmiş olmasına rağmen isteyen vatandaşın açık oy vermekte de serbest olduğunu, seçimler hakkında fazla bir şikâyet gelmediğini ve gelen şikâyetlerin hepsinin incelendiğini söylemiştir.²⁴

Yapılan belediye seçimleri yapılacak olan genel seçimlerin de tartışmaya açık olacağını işaretledi. Bir bakıma nitekim seçimler sonucunda yapılan eleştiriler karşısında Prof. Dr. Nihat Erim, Ulus Gazetesi'ne yaptığı açıklama da şunları söylemiştir:

"Belediye seçimleri dolayısıyla muhalefetin kopardığı dedikodu, Büyük Millet Meclisi'nde İçişleri Bakanımızın verdiği resmi rakamlara dayanan geniş izahat üzerine, artık dinmek lazım gelir. Fakat şimdide kadar tuttukları hareket tarzı göz önünde bulundurulursa böyle bir şey beklemek beyhudedir. Onların iddiaları şu noktalar etrafında toplanabilir:

- 1- Seçimlere iştirak düşük bir surette kalmıştır;*
- 2- Halk, CHP'ye çeşit çeşit baskılar altında oy vermeye mecbur edilmiştir.*
- 3- Seçim işlerine bakan resmi heyetler iktidar partisi lehine vazifelerini suistimal etmişlerdir.*
- 4- Oylar gizli verilmemiştir. ...Birkaç yerde usulsüzlük, kanuna aykırı muamele belki olmuştur. Fakat bu bütün seçimlerin, kanunsuzluk içinde geçtiğini iddia etmek için kâfi bir sebep midir? ... Bu itibarla, 26 Mayıs seçimleri Türkiye'nin inkılâp partisi olan CHP için yeni bir başarıdır. Muhalifler nasıl yaygara koparırlarsa koparsınlar, bu gerçek tarihe böyle geçecektir."*²⁵

Demokratların seçim kanunu konusunda ve seçimlerin erkene alınması konusundaki eleştirilere CHP kanadından da aynı şekilde cevap gecikmemiştir. Cumhurbaşkanı İnönü, Trabzon'da halka hitabında bu konu hakkında şunları söylemiştir:

"...İlk defa içine girdiğimiz tek dereceli seçimin tecrübesizliklerin, teşkil ve tertip eksikliklerini görmeye başladık. Birtakım eksikliklerin meydana çıkmış olmasının üzüntüsünü gözlerimizde büyütmemeliyiz.

²⁴ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi - IV, 1946-1950)*, İstanbul, 2009, s. 48-49.

²⁵ *Aydın Tarihi*, Sayı: 151, Ankara, (Haziran), 1946, s. 18-19.

Demokrasi de bunlar her memleketin geçirdiği merhaldedir. El verir ki seçimde reyler hakikaten serbest ve masun olsun. Bu esas şüphe götürmez bir surette temin olunmuştur... Bütün dünyanın gözü önünde tek dereceli olarak ilk yapacağımız milletvekili seçiminin milletimizin vazife severliliğini ve sağduyusunu gösterecek muvaffakiyetli bir imtihan olacağına şüphem yoktur.”²⁶

ifadesinde bulunarak, kanunun eksikliklerini kabul etmiştir.

Bu konuda yine Adnan Menderes yaptığı konuşmada:

“Sayın arkadaşlar; bugüne kadar yürürlükte olan milletvekilleri seçim Kanunu İkinci Meşrutiyet intihabı Mebusan Kanunu’nun ehemmiyetsiz farklarla bir devamından ibaret sayılabileceği gibi bu kanunda yapılan tadiller de dört sene evvel ve tek parti usulünün cari olduğu zamanlarda yapıldığı için mevcut seçim kanunu günün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı denilebilir. Hâlbuki yürürlükteki bu kanun ile onun yerine geçecek olan tasarı arasındaki tek esaslı fark da ikinci seçmenlere ait hükümlerin kaldırılarak yerine tek seçim esasına göre hükümler konulmuş olmasından ibarettir. Binaenaleyh bu tasarıda bugün çok partili sistemin ihtiyaçlarını karşılayan hükümleri ve teminatı ihtiva etmemektedir.”²⁷

şeklindeki ifadesinin ardından seçim güvenliğinden de bahsederek,

“...yurttaş sandık başına gelinceye kadar bekçinin, muhtarın jandarma ve polis her sınıftan idare amir ve memurunun ve iktidar partisinin belediye seçim kurulu, seçim komisyonu aza ve reis olarak, otorite kullanan mensuplarının derece derece elinden geçmektedir. Yurttaş, günlük hayatında da daimi surette bu tesirler altında yaşamaktadır. Binaenaleyh mesele sandık başına kadar seçmen yurttaşı takip eden vazifeli veya vazifeli olmayan bu silsilenin ruh zihniyetine salim bir istikamet verebilmektir.”²⁸

diyen Menderes, genel seçimlerin de erkene alınacağı hususunda, partisinin güç kazanmasını durdurmaktan başka seçim tarihini öne almanın hiçbir nedenini görmediğini ileri sürüyordu.²⁹

Bu arada Demokrat Parti’ye katılan ve kuruluşu öncesinde dörtlerle sıkı bağlantısı olan Emin Sazak ise, yaptığı konuşmada, “seçimlerin aceleye getirilmesinin” muhalefete hayat hakkı vermemek isteğinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Yapılan bu eleştiriler, dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ı hayli zor durumda bırakmış ve Uran, seçimlerin öne alınmasının nedenini; “Dünya durumunun karanlık ve kararsız uzun bir sü-

²⁶ *Ayn Tarihi*, Sayı: 151, Ankara, (Haziran), 1946, s. 11.

²⁷ *TBMM, TD*, Dönem: 7, C. 23, Birleşim: 57, 31 Mayıs 1946, s. 246.

²⁸ *Akşam Gazetesi*, 1 Haziran 1946, s. 2.

²⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Türkçeleştiren: Ahmet Fethi), İstanbul, 2010, s. 32.

rünceme devresinde olduğu...” ve “memleket idare ve politikasını içerde ve dışarda kararlı bir hale getirmek gibi gerekçelerle açıklamaya çalışmıştır.”

Muhalefetin bütün eleştiri ve karşı çıkma çabalarına karşın, seçimlerin bir yıl öne alınarak, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.³⁰ İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın imzası ile yayınlanan bir bildiri ile, 3 Temmuz günü, seçimlerin 21 Temmuz'da yapılacağı açıklanmıştı. Ancak milletvekilleri seçimlerine hazırlık için muhalefete sadece 18 gün bırakılmış³¹, yirmi üç yıllık iktidar partisi karşısında muhalefete ancak altı aylık bir geçmiş kalmıştı.³²

Seçim tarihinin kesinleşmesiyle birlikte Demokrat Parti seçime girme kararı vermekte epeyce zorluk çekmişti. Çünkü Demokrat Parti yurt çapındaki örgütlenmesini henüz tamamlayamamıştı.

Özellikle uzak illerde bir korku havası vardı. Halk, Demokrat Parti'ye girmekten, hatta binasını Demokrat Parti'ye kiraya vermekten korkuyordu. Büyük bir idari ve siyasi baskı vardı.³³

Nitekim yerel seçimlerin boykot edilmesinden hemen sonra tek dereceli bir seçim sistemine geçişi sağlayan yasanın kabulü, üniversitelere verilen özerklik ve basın yasasının liberalleştirilmesi gibi hususların ardından yine de CHP'lilerden “*Demokratik Kargaşa*” uyarısı gelince bu uyarı, “*toplumsal yapıda derin rahatsızlıklara neden olan ortam devam ederse, bir süre özgürlük defterini kapatıp otoriteyi baştan aşağıya tesis etmek gerekli olabilir*” diyen İnönü'nün sözcüsü Nihat Erim'den geldiği için anlamlıydı.

Böyle uyarıların etkisi, Demokrat Parti liderliğini daha ihtiyatlı hale getirmiştir. Çünkü İnönü'nün o günlerde sadece Demokrat Parti karar-gâhına birkaç jandarma göndererek, yeni partiyi kapattırabileceği imajı sağlanmaya çalışılmıştı.³⁴

Öyle ki, İnönü Halk Partisi'nin kurultayında; milletvekilleri seçimlerinin de öne alınacağını ve bir-iki ay içinde yapılacağını haber verdikten sonra, bu kararın “*Meclisin otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar yapılması sebebiyle*” alındığını açıklamış ve muhalefetin seçimlere girmemesi halinde doğacak siyasi duruma değinerek, aynen şunları söylemiştir:

“Son zamanlarda bazı memleketlerde seçime iştirak etmeme taktiği görülmüştür. Bunun manası, yabancı devletlere karşı, memleketin iç idaresini itham etmektir. Kendi iç idaremizi, yabancı devletlere karşı kötüleme teşebbüsünü, Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerinden eminim.”

Böylece Devlet Başkanı, herhangi bir sebeple seçimlere girmeyecek bir muhalefet partisini, vatan hainliği ile itham edeceğini ortaya koymuş oluyordu. Bu iddiasının delilini de “*Seçimlere girmeyecek partinin, kendi*

³⁰ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 82.

³¹ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Derleyen: İsmet Bozdağ), İstanbul, 1986, s. 56.

³² Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 2003, s. 34.

³³ Mahmut Goloğlu, *a.g.e.*, s. 65-66.

³⁴ Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s. 36.

üyelerini sandık başına gitmekten alıkoymak suretiyle meşru mücadeleden ayrılmış olacağı” tefsirinde görüyordu.

Bir parti meşru yollardan ayrılmışsa, gayrimeşru yola girmiş demektir. Gayrimeşru yola giren parti kapatılır, idarecileri de mahkemeye sevk olunur. İnönü açıktan açığa seçimlere girmeme yolu ile mukavemete geçildiği takdirde, Demokrat Parti’yi kapatacağını ilan ediyordu.³⁵

Bu baskıların ardından Demokrat Parti kurmayları seçime katılıp katılmama konusunda görüşmek üzere bir araya gelmişler, Demokrat Parti lideri Celal Bayar her ilden birer temsilciyi seçime girip girmeme konusunu görüşmek için 16 Haziran 1946’da Ankara’ya çağırıyordu.³⁶

1.4. Demokrat Parti’nin Seçimlere Girme Kararı

16 Haziran’da Ankara’da toplanan Demokrat Parti delegeleri erken genel seçimi görüşmüş, ancak Demokrat Parti’nin istediği tek dereceli seçim arzusu gerçekleşmişken seçimlerin emniyet içerisinde güvenle yapılacağına dair kuşkuvar tam olarak giderilememiştir. Kurucuların seçime katılmama eğilimine rağmen teşkilatın katılma arzusu daha ağır basmış ve seçimlere iştirak oybirliğiyle alınmıştır.³⁷

Demokratların seçimlere katılma kararlarında son defa yapılan belediye seçimlerine dair gelen raporların sonuçları da etkili olmuştur.³⁸ Demokrat Parti’nin seçimlere katılma kararını Celal Bayar: “...çok eksik ve kötüye kullanılması çok kolay bir seçim kanunu yapılmış olmasına rağmen, mahzurlarını Büyük Millet Meclisi’nde madde madde saydıktan sonra, vebalini iktidarın omuzlarına terk ederek, seçimlerden kaçmayı düşünmedik”³⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Demokrat Parti’nin seçimlere girme kararı Cumhuriyet Halk Partisi kanadında da yankı bulmuştur. Falih Rıfkı Atay, 18 Haziran 1946 tarihli Ulus Gazetesi’ndeki yazısında: “Demokratlar nihayet kendi aralarında toplandılar ve seçime katılmaya karar verdiler. Seçime katılmamak için kullanılagelen partinin yeteri kadar memlekette yayılmamış olduğu bahanesi böylece ortadan kalkmıştır...” şeklinde memnuniyetini dile getirirken; Hüseyin Cahit Yalçın ise 20 Haziran 1946 tarihli Tanin Gazetesi’nde bu konuyla ilgili şunları söylüyordu:

“...Seçimlere iştirak etmek bir parti için vazifedir, borçtur. Muhaliif bir partinin hedefi mevcut hükümeti devirip onun yerini almaktır. Ortada bir parti varsa o partinin seçimlere en büyük bir arzu ile koşması bir zarurettir. Bunu bir fedakârlık şeklinde düşünmek bir taraftan azamet taslamak temayyülünü, diğer taraftan da parti ve seçim mefhumlarından gafleti ifade eder. Demek ki Demokrat Parti, Belediye seçimlerine

³⁵ Celal Bayar, a.g.e., s. 54-55.

³⁶ Süleyman Kocabaş, *İnönü Dönemi (1938-1950)*, İstanbul, 2009, s. 427.

³⁷ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul, 2010, s. 105.

³⁸ *Yeni Sabah Gazetesi*, 13 Haziran 1946, s. 1.

³⁹ Celal Bayar, a.g.e., s. 56.

girebilirdi. Girmede ve hata etti. Milletvekili seçimlerine iştirak kararı, bu hatayı kabul ve itiraf etmekten başka bir mana ifade etmez... Hükümet hür seçimleri temin edecek hiçbir tedbir almamış ve hiçbir şey yapmamış olmakla itham edilirken, bu eksikler objektif bir şekilde birer birer gösterilmiş olsaydı, beyanname bir kıymet iktisap ederdi ve ona göre bir mukabele görürdü...”

Ve hala hür seçime imkân verilmemiş olduğu iddia ediliyor ki haksızlığın bu derecesi Demokrat Parti hesabına iyi bir not teşkil etmez.⁴⁰

Demokrat Parti hakkında gazetelerde çıkan bu haberler karşılığında Adnan Menderes de bir açıklama yapmıştır. Menderes, vatandaşın söz, fikir ve vicdan hürriyetinin demokrasi de yerini ve önemini belirttikten sonra son zamanlarda Halk Partisi adına gazetelerde ve meydanlarda vatandaşların en doğal hakları olan fikir ve vicdan hürriyetine yönelik tehditlerin yapıldığını belirtmiştir.

Farklı yerlerde Halk Partisi adına vatandaşların hürriyetine yapılan saldırıların varlığı *“demokrasinin yer bulmamış olmasının şaşmaz delilidir”* diyen Menderes, Demokrat Parti’nin seçime katılma kararını açıkladıktan hemen sonra *“ürkütme ve korkutma edebiyatından vazgeçtiğini”* söylemiştir.⁴¹ Böylece seçim çalışmaları da başlamış oluyordu.

Seçimlerin arifesinde, Demokrat Parti altmış üç vilayet merkezinde, üç yüz kaza merkezinde ve çok sayıda köyde örgütünü kurmayı sağlamıştı. Bu arada Demokratlar Mareşal Fevzi Çakmak’ın şahsında çok değerli bir destek kazanmışlardı. Fevzi Çakmak, Demokrat Parti listesine bağımsız aday olarak girmişti.⁴² Seçim propagandaları sırasında partililerin gazetelerde ve meydanlardaki konuşmaları da seçimin gerginliğini ortaya çıkarmıştı.

Nitekim Falih Rıfkı Atay: *“Demokrat Parti bir siyasi parti olmaktan çıkmıştır. Bu bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketidir”* derken; eskiden Antakya’da valilik yapmış olan Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer, Antakya’da yaptığı konuşmada, Demokrat Parti programına şiddetle hücum ettikten sonra şöyle demiştir: *“İktidar mevkiini vermiyeceğiz. Biz iktidar mevkiini daima elimizde tutacağız. Bu bir seçim mücadelesi değildir. İnönü’yü devirme mücadelesidir. Buna imkân vermeyeceğiz.”*⁴³

Refik Koraltan ise, *“Bu memlekette yapılan güzel işlerin tapu senedi Halk Partisi adına tescil ettirilemez. Ne yaptıysa millet yaptı. Zümre saltanatını yaşatmak isteyen bazı gafilleri doğru yola getirmek için yılmadan mücadele edeceğiz.”*⁴⁴ ifadelerinde bulunuyordu.

Demokrat Partililer, 3 Temmuz’dan itibaren Hükümet’in takındığı tavırda değişiklik olduğunu, yurdun dört bir tarafından Demokrat Parti

⁴⁰ *Ayın Tarihi*, Sayı: 151, Ankara (Haziran), 1946, s. 42-46.

⁴¹ Şerif Demir, *a.g.e.*, s. 106.

⁴² Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 247.

⁴³ *Yeni Sabah Gazetesi*, 4 Temmuz 1946, s. 1-3.

⁴⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Temmuz 1946, s. 1.

merkezinin tazyik ve tehdit şikâyetleri geldiğini ve eğer bu tazyik ve tehdit devam ederse partinin bazı mukabil tedbirler alınacağı bildiriliyordu.⁴⁵

1.5. Demokrat Partisinin Seçimlere Gidişi

Bunun üzerine Halk Partisi kendi şubelerine bir sürküler göndererek, seçim kampanyasında zor usulleri kullanmaktan çekinilmesini, muhalefeti dışardan para almakla suçlamaktan ve muhalif partinin kapatılacağı tehdidini savurmaktan vazgeçilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı da memlekette ilk defa yapılacak olan tek dereceli seçimde yurttaşların hiçbir engele uğramaksızın oylarını kullanabilecekleri bildirilmiştir.⁴⁶

Halk Partisi ve Demokratların seçim yarışları devam ederken, seçim kampanyası sırasında Cumhurbaşkanı İnönü de, halen Genel Başkanı olduğu CHP'yi destekledi. Bu nedenle kendisini eleştiren muhalefetin⁴⁷ eleştirilerini radyoda yaptığı konuşmada şöyle cevapladı: *"Bugünkü Anayasa'ya göre doğru olan, Parti Başkanı'nın, Cumhurbaşkanı olmasıdır. Bu başkan partisi ile birlikte düşer. Bunu da bilmek gerekir. Muhalifler, beni yüceltirip partimi kaybettirmek istiyorlar. Hayat pahalılığının sebebi İkinci Dünya Savaşı'dır. Yolsuzluklarla ciddi mücadele ediyoruz."* Bunun üzerine Demokrat Parti Başkanı da radyoda konuşma yapmak istemiş, fakat kabul edilmemiştir.⁴⁸

Nitekim Adnan Menderes bu konuyla ilgili 22 Haziran 1946 tarihli Vatan Gazetesi'nde seçimlerde kendi partisinin İsmet Paşa'yı hem Cumhurbaşkanı ve hem de parti lideri olmasını eleştirmesinin sebeplerini Atatürk'ten örnek vererek açıklamıştır. Menderes:

"Tek partili idarede Devlet Başkanı'nın aynı zamanda Parti Başkanı olmamasının fiili ve hakiki bir fark yaratmayacağı izahına lüzum olmayan bir hakikattir. Tek partili idare ile çok partili idare birbirinden o kadar başkadır ki, bu ikisinin arasındaki fark akla kara arasındaki fark kadar büyüktür. 1930'da Serbest Parti'nin kurulmasıyla Devlet ve Parti Başkanlığı'nın ayrılması meselesinin o zaman derhal ortaya çıktığını görüyoruz. O vakit Serbest Fırka Reisi Fethi Bey'e yazdığı bir mektupta Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi'nin başkanlığını fiilen yapmamakta olduğunu, ancak Devlet Başkanlığı vazifesinin hitamında fiilen partisinin başına geçeceğini hiçbir tefsire mahal bırakmayacak şekilde açıklıkla ifade etmiştir. Devlet Reisliği yüksek makamının, parti mücadeleleri içine sokulmayarak, bütün partilerin üstünde kalması ve hepsine karşı aynı adalet ve insaf duygularıyla ve kanunun emrettiği tam tarafsızlıkla hareket edilmesi ancak ve ancak bu meselenin halline bağlı bulunmaktadır."⁴⁹

⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1946, s. 1.

⁴⁶ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 248.

⁴⁷ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 88.

⁴⁸ Mahmut Goloğlu, a.g.e., s. 71.

⁴⁹ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul, 1971, s. 145-146.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ağır ekonomik şartlar ve Cumhuriyet Halk Partililerin halktan uzaklaşması, Demokratların yükselişini adeta kendiliğinden getirmiştir. Nitekim gerçekleşen şu olay bu fikrimizi destekler niteliktedir: Bursa köylerinden birine giden CHP milletvekillerini hemşehrilerine gösteren bir köylü: *"Bunları ayağınıza getiren Demokrat Parti'dir."*⁵⁰ demiştir.

Seçimlerin arifesinde Adnan Menderes, Kütahya, Aydın ve Manisa'dan üç yerde birden aday olmuştur.⁵¹ Adnan Menderes son seçim nutkunu, adayı bulunduğu Aydın'da yapmıştı. Menderes dörtlü takrirden ilk defa o gün bahsetmiş ve CHP'nin tutumunu hemşehrilerine anlatmıştı.

Konuşmasının ana teması şöyleydi:

*"Sevgili arkadaşlarım! Ben size hesap vermeye geldim. Bugüne kadar bu memlekette hürriyet gelsin diye çırpındık, dinlemediler. Bizi sorguya çektiler, 7 saat küfrettiler. Bize kızmalarının yegâne sebebi, istedikleri yolda yürümeyişimizdir. Bize gidecek yol olarak telkin edilmek istenen şeyler, şunlardı: 1- Şark vilayetlerinde ve hudut vilayetlerimizde teşkilat yapmamak, köylere asla uzanmamak ve hatta şimdilik fikir cereyanlarına müsait diye kabul edilen vilayetten başka yerlerde teşkilat yapmamak. 2- Teker teker, seçe seçe ancak mahdud sayıda aza kaydetmekle iktifa etmek. 3- Halk Partisi'ne karşı hiç, olmazsa 40-50 sene iktidara gelme iddiasında bulunmamak. Görülüyor ki arkadaşlar, bizden beklenen demokratik manzarayı tamamlayan bir süs olarak kalmak, geniş veya dar, fakat Halk Partisi'nce çizilecek bir faaliyet hududu içinde bulunmak şartıyla Meclis'te verilecek sandalyeleri işgal etmekle iktifa etmek."*⁵²

şeklinde ifade eden Menderes Halk Partililerin bu konuda kendilerine karşı aldıkları tedbirleri de şöyle açıklamıştır: *"1- Tezvir ve iftiradan ibaret propaganda, 2- Müsait gördükleri idare amirleri vasıtasıyla her türlü baskı, 3- Seçimleri öne almak, 4- Seçimlerde kazanmak için her çareye müracaat."*⁵³

Karşılıklı olarak gazete manşetlerini süsleyen haberler de her gün manşetlerdeki yerini almaktaydı ve her iki tarafında yanlı gazeteleri seçim ortamını daha da gerginleştirmekte idi. Nitekim 5 Temmuz 1946 tarihli Ulus Gazetesi'nde yer alan *"propaganda bu mudur?"* başlıklı haberde,

"...seçim tarihi yaklaştıkça memleketin birçok bölgelerinde propaganda faaliyetleri de gündün güne hızlanmaktadır. Fakat, propaganda namı altında Demokrat Parti adına kullanılan usuller daha şimdiden sağduyu sahibi her vatandaşı acı acı düşündürecek bir şekil ve mahiyet almıştır. Ya doğrudan doğruya bu partiye mensup olanlar yahut da onlar adına hareket eder görünen birtakım kimseler, halkın, bil-

⁵⁰ Yeni Sabah Gazetesi, 7 Temmuz 1946, s. 1.

⁵¹ Şerif Demir, a.g.e., s. 108.

⁵² Orhan Cemal Fersoy, a.g.e., s. 154-155.

⁵³ Orhan Cemal Fersoy, a.g.e., s. 154-155.

*hassa köylümüzün devrim ve rejime karşı inancını sarsmak için elden gelen gelmeyen bin bir türlü yola başvurmaya başlamıştır.*⁵⁴

haberi yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, muhalefetin sürekli olarak idari baskılardan söz ettiği ve daha seçimler yapılmadan yolsuzlukların gündeme geldiği bir ortamda partiler, aday listelerini ilan etmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi, bütün illerde seçime katılırken; Demokrat Parti; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van olmak üzere, 16 ilde örgütlenme fırsatı bulamadığı için seçimlere katılamamış⁵⁵, böylece seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde sakin ve düzenli bir şekilde geçmiştir.⁵⁶

2. Seçim Sonuçları

Ancak yapılan bu ilk tek dereceli seçim, aynı zamanda Türk siyasi tarihinin en çok tartışılan seçimleri olacak, bu seçimlerdeki yolsuzluklar, o zamanki muhalefetin uzun yıllar boyunca propaganda malzemesini oluşturacaktı.⁵⁷

Seçim sonuçlarına göre 395 CHP adayı, 66 Demokrat Parti adayı ve 4 bağımsız aday kazanarak milletvekili olacaktır.⁵⁸ Ancak sonradan kesin sonuçlara göre Kırkaltı seçimi sonunda mecliste 403 CHP'li, 54 DP'li, 8 bağımsız milletvekilinin bulunduğu anlaşılabacaktır.

Ne var ki Demokrat Partililer bu rakamları kabul etmiyor.⁵⁹ Demokratlara göre, Demokrat Parti teşkilatının sandık müşahitleri eliyle topladığı rakamların hesabından, 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'nin 279 milletvekilliği, Halk Partisi'nin de 186 milletvekilliği kazandığı anlaşıldı.⁶⁰ Dolayısıyla Demokrat Parti'nin seçimlere itirazı da bir o kadar sert oldu.

Demokrat Partililerin önde gelenlerinin verdikleri demeçler, bu seçim sonuçlarının uzun süre gündemde kalacağını göstergesiydi. Nitekim, Mareşal Fevzi Çakmak Paşa verdiği demeçte, *"Gayri kanuni yollarla vatan-daşların haklarını çiğneyerek, kurulacak olan Meclis, milleti temsil kudretinden mahrum olacaktır."*⁶¹ demiştir. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ise seçimlerin sona ermesi dolayısıyla intibalarını soran gazetecilere şu beyanatta bulunmuştur: *"Birkaç gün sonra Demokrat Parti Genel İdare Kurulu bir beyanname ile memleketimizde seçim emniyet hususunun nasıl ayaklar altına alındığını umumi efkâra tefarruatı ile arz edecektir."*⁶²

⁵⁴ *Ulus Gazetesi*, 5 Temmuz 1946, s. 1.

⁵⁵ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 89.

⁵⁶ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 250.

⁵⁷ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 90.

⁵⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1946, s. 1.

⁵⁹ Mahmut Goloğlu, *a.g.e.*, s. 71-72.

⁶⁰ Celal Bayar, *a.g.e.*, s. 69.

⁶¹ *Vatan Gazetesi*, 23 Temmuz 1946, s. 1.

⁶² *Yeni Sabah Gazetesi*, 25 Temmuz 1946, s. 1-3.

“İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır. Şayet kanunsuz hareketler ve vatandaşların üzerinde yapılan türlü tazyikler azami hadde çıkarılmamış olsaydı, yurdun her tarafında seçimleri partimizin kazanmamasına imkân yoktu... Halk Partisi iktidar mevkiini ancak seçimlerden önce ve seçimler esnasında tatbik ettiği zorlamalara dayanan usuller ve seçim evrak ve mazbatalarında tahrifat yapmak sayesinde muhafaza etmektedir.”

Bu demeç iktidar çevrelerinde hoş karşılanmadığı gibi, bu demeci yayınlayan Yeni Sabah ve Gerçek Gazeteleri de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmış ve seçim sonuçlarının basında eleştirilmesi yasaklanmıştır.⁶³ Ancak aynı beyanata sayfalarında yer vermiş olan Hükümet taraftarı Tanin Gazetesi'ne böyle bir muamelede bulunulmamıştı.⁶⁴

2.1. Seçim Sonuçlarına Yapılan İtirazlar

Seçimlere yapılan itirazlar ve yaşanan gerginlikler dolayısıyla İsmet İnönü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin VIII. dönem açılış konuşmasında, seçimler sonrası yaşanan gerginliklerle ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“Memleket idaresinde, iktidarın, serbest seçimle tayin olunması ve karşı fikir ve kanaatlerin memleket hayatında serbestçe söylenmesi ve tesir etmesiyle, halk idaresinin ileri merhalesi muvaffakiyetle kurulmuştur. Artık, Büyük Meclis'te belediye ve il idarelerinde, karşılıklı siyasi partilerle çalışıyoruz. Bu devrin feyizli bir surette işleyeceğine ve her yeni seçimin daha az sıkıntılı ve eksikler daha ziyade düzeltilmiş olarak, geçeceğine inanıyoruz. Şimdi bütün gayretimiz, fikir ve parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık yapmamasına yöneltilmiştir... Milli hayatın gelişmesinde güç olan safha, siyasi fikir ihtilafları perdesi arkasında karışıklığı, vatandaşları birbirine düşürmeyi hedef tutacakların, açık ve örtülü faaliyetleridir. Eğer, vatanseverliği temel tutan ve bu mecliste şerefle milleti temsil eden siyasi partiler ve bağımsızlar uyanık olurlar ve partiler üstündeki memleket davalarını kavramakta ve birbirlerine yardım etmekte anlayış gösterirlerse, memleketi kötü niyetlere karşı koruyup, hürriyet içinde ilerleteceğimize hiç şüphem yoktur.”⁶⁵

Seçimlerdeki yolsuzluk konusu, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından da zaman zaman dile getirilmiştir. İnönü, özellikle İstanbul'daki yolsuzlukla ilgili olarak daha sonraki yıllarda şöyle bir öz eleştiri yapacaktır:

“Biz geçen sene 1946 seçimlerinde, İstanbul'daki marifet yüzünden zedelendik. O marifeti yapanlar, bugün hala sıkılmadan konuşuyor-

⁶³ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 91.

⁶⁴ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 252.

⁶⁵ İsmet İnönü, *a.g.e.*, s. 67-68.

lar... Önce kaybettik dediler. Sonra beş sandık kalmıştı, şimdi beş milletvekili kurtuluyor, beş adayımız kazandı dediler. Aslında açıkça marifet yapıyorlarmış. Bütün ülke lekelenmiş; sanki her yerde seçimler öyle geçmiş gibi gösterilmeye çalışıldı. Ne olurdu beş milletvekilliğini de kaybetseydik... Ama Recep Peker vardı. Cevdet Kerim de ne pahasına olursa olsun, onu kurtarmayı bir marifet sayarak, kendinden geçecek ölçüde Peker'e olan bağlılığını tüm ülkeye ödetti.⁶⁶

Nitekim her gün gazete manşetlerinde seçim yolsuzluklarıyla ilgili deliller sunuluyordu ki bunun en bariz örneği de Vatan Gazetesi'nde yayınlanan haberde görmek mümkündür. Haber alındığına göre geçen Cuma günü İstanbul'da her kazanın emniyet amirleri, polis memurlarını toplayarak, şöyle bir emir vermişlerdir: "Seçim günü Demokrat, Milli Kalkınma ve diğer partiler tarafından zabıt varakası yaptırmak için müracaat edeceklere katiyen ehemmiyet verilmeyecek ve zabıt tanzim edilmeyecek. Cumhuriyet Halk Partisi'nden her kim müracaat ederse derhal müracaatına itibar gösterilecekti." Haberin manşetinden sonra da yayınlanan haberde İzmir-lilerin seçimleri protesto ettiklerini, zira seçim komisyonu azaları, zabıtların verilen emirle değiştirildiğini itiraf etmişlerdi.⁶⁷

Seçim sonuçlarıyla ilgili tartışmalar devam ederken, TBMM 5 Ağustos 1946'da toplanmıştır. CHP, Cumhurbaşkanlığı adaylığı için, grupta yaptığı gizli oylama sonucunda, oylamaya katılan 366 üyenin oybirliği ile seçtiği, İsmet İnönü'yü; TBMM Başkanlığı için de, grupta 360 üyeden 357'sinin oyunu alan Kazım Karabekir'i aday göstermiştir.

Demokrat Parti ise Cumhurbaşkanlığı için Mareşal Fevzi Çakmak'ı, TBMM Başkanlığı içinde eski bakanlardan Yusuf Kemal Tengirşenk'i aday göstermiştir.

Yapılan seçimler sonucunda⁶⁸ İnönü 451 oydan 388'i ile tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Demokrat Parti'nin adayı Mareşal Fevzi Çakmak, 59 rey almıştır.

Diğer taraftan Saraçoğlu Kabinesi istifa etmiş, yeni kabineyi kurmakla İstanbul Milletvekili Recep Peker görevlendirilmiştir.⁶⁹

Çok partili hayatın ilk hükümetini kuran Recep Peker, muhalefetle iktidar arasındaki ilk siyasi mücadeleyi 21 Temmuz seçimlerine yapılan itirazlarda yaşar. CHP yönetimi seçimlerin adil koşullarda yapıldığını, muhalefetin eleştirilerinin tamamen "demogoji ve aşırı propaganda saplantıları" olarak değerlendirmesinde bulunmuştur.

Demokrat Partili milletvekilleri ise geçen hükümeti seçimlere hile karıştırmakla itham ederek, seçimlerin iptal edilmesini talep etmişlerdir. Bütün bu itirazlar sonuç getirmeyince Demokrat Partili milletvekilleri,

⁶⁶ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 90.

⁶⁷ *Vatan Gazetesi*, 23 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁸ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 93.

⁶⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Ağustos 1946, s. 1.

istifa ederek, sine-i millete⁷⁰ dönmekle CHP ve Hükümeti tehdit etmişlerdir.

Çok partili hayatın ilk seçimine gölge düşmüş ve parlamento karışmıştır. Bunun üzerine devreye Cumhurbaşkanı İnönü girmiş ve Demokrat Parti lideri Celal Bayar ile görüşme yaparak, Demokrat Partililerin tekrar meclise girmesini sağlanmıştır.⁷¹ Seçim itirazları devam etmiştir. Demokratlar tarafından 36 ile ait seçimlere toptan itiraz edilmiş ve ayrıca şahısları itibarıyla 27 milletvekili hakkında da itirazlar ileri sürülmüştü.⁷² Bunun üzerine Meclis'te seçimlere yapılan itirazları incelemek için 20 CHP'li, 8 DP'li ve iki bağımsız adaydan oluşan, Tutanakları İnceleme Komisyonu kurulmuştur.

26 Ağustos'ta Meclis gündemine gelen Tutanakları İnceleme Komisyonu'nun raporu görüşülürken, Menderes de söz alarak, konu hakkında gözlem ve görüşlerini ifade eder.⁷³

“Muhterem arkadaşlar; kim ne derse desin 21 Temmuz tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde birçok yolsuzluklar ve kanunsuzluklar olduğu hakkında teessüs eden kanaat umumidir. Bu kanaatin bütün vicdanlarda yer etmesine sebep kanunu tatbiki memur makamlar ve vazifeliler tarafından türlü türlü kanunsuz hareket ve muamelelerin, her çeşitten tazyik ve tehditlerin, zor ve şiddet kullanma hadiselerinin her yerde açıktan açığa yapılmış olması ve bu mübalatsızca işlenen kanunsuzluklarının ıstırabına, şehirlerde kasabalarda ve köylerde yığın yığın vatandaşların bizzat maruz kalmış bulunmalarıdır. Bu itibarla denilebilir ki, mazbatalarını tetkik ve müzakere etmekte olduğumuz son milletvekili seçimlerinin milli iradeyi tecelli etmediğine dair olan en hakiki delil, Türk Milleti'nin vicdanına yerleşmiş olan bu kanaattir.”⁷⁴

İktidar Partisi'nin Sayın Genelbaşkanı İnönü'nün son seçim nutkunda bu hakikat şöylece ifade olunmuştu: *“Davanın esası milletin serbest iradesinin meydana çıktığına milletin kendilerinin inanmasıdır.”* Evet, ne denirse densin seçimler hakkında Türk Milleti'nin hüküm bütün delillerin üstünde bir değer taşımaktadır. Bununla beraber seçimlerin kanunsuzluk içinde cereyan ettiğine ve milli iradenin serbest tecelli etmediğine dair olarak, Tutanakları İnceleme Komisyonu'na her ilden kucak kucak şikâyetler, itirazlar ve vesikalar gelmiştir... Şikâyet ve delillere komisyonca asla değer verilmemiştir...

“Bunca şikâyet ve itirazlardan bir tekinin tahkikine dair komisyonca lüzum görülmemiştir.” ifadelerine yer veren Menderes, konuşmasının deva-

⁷⁰ “Sinei Millete Avdet” Atatürk'ün kullandığı bir deyimdir. Bu deyim 1946 yıllarında kullanılan manası: “Milletvekilliği emanetini millete geri vermek ve iktidarı, oy verenlerin düşmanlığı karşısında bırakmaktır.” Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 65.

⁷¹ Şerif Demir, *a.g.e.*, s. 115.

⁷² Cem Eroğul, *a.g.e.*, s. 37.

⁷³ Şerif Demir, *a.g.e.*, s. 117.

⁷⁴ *TBMM, TD, Dönem: 8, Birleşim: 8, C. 1, 26 Ağustos 1946, s. 202-206.*

mında yaşanan bu olayların çok daha önceden tertiplendiğini söyleyerek, Halk Partisi'nin uzun yıllar tek başına iktidar olmasından dolayı kurulan partilere tahammül edemediğini ve yeni partilerin memleket içerisinde yayılmasını ve kuvvetlenmesini önlemek maksadıyla şiddetli tedbirlere başvurduğunu belirtmiştir.

Konuşmasında seçimler sırasında yaşanan bazı olayları da örnek gösteren Adnan Menderes, Demokrat Parti'nin il içinde sandık başına gönderdiği 356 temsilciden 105'inin sandık başından uzaklaştırıldıklarını iddia etmiştir. Konuşmasının sonunda Menderes, *"cebir ve fesat ile malul bulunan bu seçimler ve mazbatalar, sahih ve salim diye telakki edilecek olursa bu vatanda hiçbir vakit milletvekilliğinin ve seçimlerin talili ve sebebi ileri sürülemeyecektir demektir. O Halde Mazbataları İnceleme Komisyonu'na ne ihtiyaç vardır? İç tüzükteki buna ait olan maddelerin manası ve tahkikatı nerede kalır."*⁷⁵ şeklinde konuşmasını sonlandırmıştır.

Kürsüye çıkan Mareşal Fevzi Çakmak Paşa da; *"Bu mukaddes kürsüden milletin kayıtsız şartsız egemenliğine namusumuz üzerine and içmedik mi? Bu haksızlığın bertaraf edilerek, milletin tamamen hâkimiyetinin tesisi cümlemizin namus borcu olmuştur. Bu borcun ifasıyla adalet bekleyen milletin tatminini yüksek heyetinizden rica ederim."*⁷⁶ demiştir.

Asım Us ise, 17 Ağustos 1946 tarihli Vakıf Gazetesi'nde çıkan yazısında:

*"...Meclisteki muhalefet partisinin hedefi haklı haksız bir sürü şikâyetler ile Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve onun itimadiyle iş başında duran hükümeti yıkmak, memlekette itimatsızlık havasını umumileştirmek, yeni bir seçimde bu umumi itimatsızlıktan faydalanarak, ekseriyeti almak ve böylece iktidar mevkiine geçmektir. Yoksa umumi idare işlerinin düzene girmesi değildir. Bunun için Demokrat Parti bundan sonra Meclis'te ardı arkası kesilmeksizin sualler sormaya ve istizahlar açmaya çalışacaktır... Demek istiyoruz ki, muhaliflerin 66 reyine karşı 395 ekseriyeti haiz olan Cumhuriyet Halk Partisi her meselede istediği kararı alabilir. Muhalefet Partisi sadece Meclis'te muhalefet için muhalefet yapabilir ve böyle yapmak istediği de bugüne kadar takip ettikleri hareket hattından anlaşılmaktadır."*⁷⁷

ifadesinde bulunmuştur.

Seçim sonuçları tartışmaları devam ederken, Nihat Erim de bu konuda şunları söylemiştir:

"...Muhalefet Partisi'ni kuran zevat, daha düne kadar bütün mesuliyetine iştirak etmiş oldukları ve birçok işlerinde ise başlıca mesulü bulundukları Halk Partisi'ne karşı ölçsüz tenkidlerde bulundular. Seçim propagandası adı altında, askerin terhisinden, vergilerin kaldırılmasına kadar akla hayale ne gelirse geçer akçe olarak, kullandılar..."

⁷⁵ TBMM, TD, Dönem: 8, Birleşim: 8, C. 1, 26 Ağustos 1946, s. 202-206.

⁷⁶ Vatan Gazetesi, 27 Ağustos 1946, s. 1.

⁷⁷ Ayın Tarihi, Sayı: 153, Ankara (Ağustos) 1946, s. 53-54.

*Seçimler yapıldı. Muhalif gazeteler ve Demokrat Parti, yeni Meclis'in meşruiyetini inkâr edici bir tavır takındılar. Demokrat parti, teşkilat kurmuş olduğu her ilin seçimine itiraz etti. Aynı itimatsızlık devam ediyordu.*⁷⁸

1946 seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ezici çoğunlukla kazanılmıştır, ancak bu parti halkın gözünde büyük bir prestij kaybına uğramıştır. Öte yandan Demokrat Parti'nin bu seçimleri kazansa bile, iktidara gelebilecek kadar aday göstermediği iddia edilmiştir. Oysa Demokrat Parti, 37 ilde 272 aday göstermişti. Bütün adayları seçimi kazanmış olsaydı, iktidara gelme olasılığı vardı, ancak bu çok uzak bir olasılıktı. Seçimler tamamen serbest olsaydı bile, Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerini kazanacağı şüpheliydi, çünkü partinin henüz bütün memlekete şamil, özellikle Doğu illerinde teşkilatı yoktu.

Genel seçimlerde CHP'li yöneticilerin yanlış hareket etmelerinin siyasi faturasını, bu parti daha sonraki yıllarda fazlasıyla ödemiştir. O günlerde basın seçimi Demokrat Parti'nin kazanmadığını, aslında CHP'nin kaybettiğini yazacak ve CHP'li milletvekillerinden Nejmeddin Sadak, 27 Temmuz 1946 tarihli Akşam Gazetesi'nde, Vatan Gazetesi'nden alıntı yaparak: *"Altı ay önce kurulan bir parti, her türlü imkânlardan mahrum olmasına rağmen, ne yaptı da kendini millete sevdirdi ve itimadını kazandı? İşin doğrusu şudur ki, seçimi Demokrat Parti kazanmamıştır. Sadece Halk Partisi kaybetmiştir..."*⁷⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç

1946 Erken Genel Seçimleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en tartışmalı ve şaibeli seçimleri olarak hafızalarda yer etmiştir. 1946'da Dörtlülük Takrir'in verilmesiyle kurulan Demokrat Parti'nin ülke genelinde kısa sürede büyük halk yığınlarının desteğini kazanması ve kurucu liderlerinin Türkiye'nin içinde bulunduğu şartları iyi bir şekilde tahlil etmesi, o zamana kadar tek başına iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'ni güç durumunda bırakmıştır.

Başlangıçta kurulan bu partiyi demokrasinin gereği olarak görüp destekleyen CHP, Demokrat Parti güçlendikçe bu tutumunu değiştirmiştir. Nitekim Tek Dereceli Seçim Kanunu'nun yasalaşmasıyla birlikte, genel seçimleri olması gereken tarihten bir yıl erkene alan İktidar Partisi, yeni kurulmuş olan Demokrat Parti'ye ülkede teşkilatlanma fırsatı vermemiştir.

Seçimlerin erken bir tarihe alınmasıyla birlikte sınırlı günlerini halka inerek geçiren Demokrat Parti, ülke genelinde büyük taraftar kitlesi toplamıştır, ancak teşkilatlanmasını bu kısıtlamadan dolayı tamamlayamamıştır. Buna rağmen İktidar Partisi'nin beklemediği bir yükseliş gösteren Demokrat Parti, seçim çalışmalarında sürekli olarak, idari mekanizma tarafından engellenmiştir.

⁷⁸ *Ayın Tarihi*, Sayı: 154, Ankara (Eylül), 1946, s. 20.

⁷⁹ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 91-92.

Kanaatimiz şudur ki; Demokrat Parti kurulduktan sonra, çok farklı bir program sunmamasına rağmen halk tarafından kısa sürede büyük destekler görmüştür. Bunun sebebi de Demokratların iyi bir seçim çalışması değil, İktidar Partisi'nin halkta gittikçe artan tepkisinin bir sonucudur.

Bilinmelidir ki, Demokrat Parti kurulduğu zaman Türkiye'nin ekonomik durumu oldukça kötüydü ve halk çok zor şartlar altında geçimini sağlamaya çalışıyordu. Buna ilaveten CHP'lilerin halkla iç içe olmadığı da aşikârdı.

Diğer önemli bir sonuç da, seçim çalışmaları sırasında iktidar partisinin idari mekanizmayı kullanarak Demokrat Parti çalışmalarını engellemeye çalışmasıydı. Tüm bunlar İktidar Partisi'ni halkın gözünden düşürmeye yeterli olmuştur.

Sonuç olarak, eğer seçimlere bu kadar müdahale edilmeseydi, 1946 Erken Genel Seçimleri, belki de Demokratları iktidar yapamayacaktı, ama çok daha güçlü bir şekilde Meclis'teki yerlerini alacaklardı.

Kaynaklar

I. Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, (Dönem: VII-VIII)

Ayın Tarihi Dergisi, (Sayı: 146-151-153-154)

II. Gazeteler

Akşam Gazetesi, 8 Ocak 1946.

Akşam Gazetesi, 1 Haziran 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1946.

Son Posta Gazetesi, 12 Mayıs 1946.

Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1946.

Vatan Gazetesi, 23 Temmuz 1946.

Vatan Gazetesi, 27 Ağustos 1946.

Yeni Sabah Gazetesi, 13 Haziran 1946.

Yeni Sabah Gazetesi, 4 Temmuz 1946.

Yeni Sabah Gazetesi, 7 Temmuz 1946.

Yeni Sabah Gazetesi, 25 Temmuz 1946.

III. Tetkik Eserler

AHMAD, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Türkçeleştiren: Ahmet Fethi), İstanbul, 2010.

ALBAYRAK, Mustafa: *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, 2004.

BAYAR, Celal: *Başvekilim Adnan Menderes*, (Derleyen: İsmet Bozdağ), İstanbul, 1986.

DEMİR, Şerif: *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul, 2010.

- EROĞUL, Cem: *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 2003.
- FERSOY, Orhan Cemal: *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul, 1971.
- GOLOĞLU, Mahmut: *Demokrasiye Geçiş (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950)*, İstanbul, 2009.
- İNÖNÜ, İsmet: *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973)*, C. 2, (Der. Ali Rıza Cihan), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 57, Ankara, 1993.
- KARPAT, H. Kemal: *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 2010.
- KOCABAŞ, Süleyman: *İnönü Dönemi (1938-1950)*, İstanbul, 2009.
- MERİH, Turgay: *Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960)*, Ankara, 2006.
- ÖZER, Sevilay: *Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Ankara, 2013.
- TUNCER, Erol: *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara, 2003.